eń eskiden kiyatırǵan súyikli ónerpazlarımızdan esaplanılatuǵın-jırawlar, baqsılar, qıssaxanlar, qosıqshılar bolıp esaplanadı hám tilge alınadı. Olardıń sazı menen sózi xalıqtıń tiligine say únles bolıp keledi. Xalqımızdıń mádeniy miyrası bolǵan muzıka mádeniyatlarımızdı rawajlandırıwshılar bolǵan jıraw, baqsı, qıssaxan hám qosıqshılardıń tutqan ornı oǵada ullı.

Ádebiyatlar

1. Q.Maxsetov «Qaraqalapq jıraw, baqsıları» 1983 j
2. T.Adambaeva «Qaraqalpaq muzıkası tariyxınan» 1985 j.
3. Ayimbetov Q. “Xalıq danaliǵı” Nókis Qaraqalpaqstan 1988.
4. Q.Maxsetov «Dástanlar, jırawlar, baqsılar» 1992 j
5. Balabekov.U.A. Vospitatelnie vozmojnosti muzikalnix Folklornix kollektivov.

REZYUME. Qoraqalpoq doston ijrochiligi jirovlar, baqshilar va qissaxonlar va bir qatorlari kiradi. Ularning har biri uziga xos malum ijtimoiy-siosiy sharoyitda yuzaga kelgan bolip, bir-biridan repertuaridagi dostonlar mazmunıni bilish bolip hisoplanadi.

РЕЗЮМЕ. Исполнение каракалпакского эпоса включает в себя жировы, бакшисы, новеллы и ряд строк. Каждый из них создавался в определенных общественно-политических условиях, и считается возможным узнать содержание былин в их репертуаре друг от друга.

SUMMARY. The performance of the Karakalpak epic includes zhirovs, bakshis, short stories and a number of lines. Each of them was created in certain socio-political conditions, and it is considered possible to learn the content of epics in their repertoire from each other.

QULAQSHÍNNÍŃ ZÍYANÍ

Karamatdin Zaretdinov – *«Texnogen hám kórkem ónertanıw» fakulteti dekanı, docent*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: muzıka, qulaqshın, shawqım, qulaq, rakovina, rezonator, dawıs bálentligi, otolaringolog, decibel.

Ключевые слова: музыка, наушники, звуки, громкоговорители, колонки, резонаторы, звуковые сигналы, отоларинголог, децибел.

Key words: music, headphones, sounds, loudspeakers, speakers, resonators, sound signals, otolaryngologist, decibel.

Házirgi jasap turǵan zamanagóy ómirimizdi muzıkasız kóz aldımızǵa keltire almaymız. Muzika bar jerde qulaqshında bar, basqalarǵa zıyan etpesten qálegen jerde qálegen namanı, qálegen waqıtta esitiw imkaniyatı tuwıladı. Biraq tilekke qarsı, ilmiy-medicinalıq izertlewler qulaq-shinnıń esitiw organımızǵa qarama-qarsı tásir kórsetiwin anıqladı. Sonlıqtan, qulaqshintiń zıyani hám onnan qalay durıs paydalanıwımızǵa anıqlıq kirgizip alıwımız kerek.

Qulaqshınniń zıyanı tek úskene sıpatında emes al onnan shıǵıp turǵan dawıstıń maksimal dárejede qattı shıǵip qulaǵımızǵa keri tásir etiwi ekenligin bilemiz.

Qulaq rakovinası júdá bir ózgeshe rezonator esaplanadı. Dáslep dawıs qulaq rakovinasına túsip esitiw jolları arqalı kúsheyip ishki qulaq jolına jetip baradı. (Ásirese haywanlarda, qulaq rakovinasınıń dawıs kelip turǵan mákanǵa qaray burılıwı arqalı dawıstıń tuwrıdan-tuwrı anıq esitiliwine alıp keledi).

Adamzattıń esitiw organınıń anotomiyalıq ózge-sheliginen kelip shıqqan halda shawqımlı seslerdiń normaları belgilenedi. Qulaqshındı qollanǵanda dawıs qulaq rakovinasın shetlep ótip tuwrıdan-tuwrı ishki qulaq jolına kelip túsedi. Sol sebepli qulaq rakovinası dawıstı kúsheyte almaydı biraq bul wazıypanı úskene dawıs kúsheytkish retlewshisi ámelge asıradı. Esitip atırǵan muzıkanıń dawıs bálentligi óziniń mólsherinde bolǵanında qulaǵımızǵa keri tásir kórsetpegen bolar edi. Biraq tilekke qarsı kópshilik adamlar muzıkanı dawıs mólsherinen bálentletip hám uzaq waqıt esitkendi xosh kóredi, bul jaǵday waqıt ótiwi menen esitiw qábiletine óziniń tásirin kórsete baslaydı. Waqıttıń ótiwi menen esitiw

qábileti tómenleydi, kópshilik jaǵdaylarda esitiw qábileti sanawlı kúnlerde júdá tez tómenlewi kútiledi. Esitiw qábiletin qalay saqlap qalıw múmkin? Bul gaqqında hár tárepleme másláhátler berilgen bolıp olardıń eń baslısı, qulaqshınlardan waz keshpegen halda esitiw qábiletin saqlap qalıw.

Qulaqshınlarda muzıkanı dawıs muǵdarınan zıyat hám uzaq waqıt esitiw, qulaǵımızdıń esitiw qabiletiniń tómenlewine alıp keledi. Olardıń barlıq túri ziyanlı ekenligin bilemiz, ásirese jastıqsha hám tıǵın túrindegi qulaqshinler júdá zıyan ekenligin yadta tutıwımız zárúr. Qulaqshınnan kelip turǵan bálent dawıstıń zıyanınıń tiykarǵı kriteriyasına tómendegiler kiredi: qulaqshınnan esitiw waqtında óziniń dawısın esitpew arqalı bálent dawısta sóylew, átirapqa beyimlesiwdiń keskin ózgeriwi hám ózgelerge húrmet penen birge tárbiyalıq áhmiyetiniń joq bolıwına alıp keledi.

Otolaringologlar aytıwınsha esitiw qabileti joǵalıwı jasardı deydi, sebebi ertede 70 jas shamasındaǵı adamlarda ǵana esitiw qabileti joǵalar edi, al házirgi waqıtta bul jaǵday 32-40 jastı quraydı. Otolaringolog - qánigeler, muzıkanı qulaqshında bir kúnde 60 minut esitiwdi másláhát etedi (qansha az bolsa - sonshelli jaqsı). Esitip atırǵan muzıkanıń dawıs muǵdarı 60 % ten aspawı tiyis. Ilajı bolsa muzıkanı qulaqshınsız tábiyiy halda esitiwdi qánigeler durıs dep biledi. Onnan kelip turǵan muzıkanıń dawıs bálentligi shama menen 110-120 decibeldi quraydı. Bul sanlar hesh nárseni aytpawı múmkin, biraq bul dawıs bálentligi qulaǵımızǵa sonday kúshli tásir etedi hátteki biz reaktiv samolyot janında 10 metr aralıqta turǵan menen teń dep esaplaydi.

Zamanagóy qulaqshınlardıń sapası hám qolaylıǵına qaramastan muzıkanı bálent dawısta muǵdarınan zıyat esitiw qulaq esitiw qábıletiniń tómenlewine alıp keletuǵının umıtpawımız kerek. Al ózimizge tiyisli zor esitiw qabiletimizdi tiklew ushın shıntlap uzaq waqıt emleniw tiyis boladı. Eń baslısı bunday jaǵday bolmaǵanı tiyis, óz den-sawlıǵımız óz qolımızda ekenligin umıtpayıq.

Ádebiyatlar

. А.Нисбетт. Звуковая студия "Связь" М 1979 стр 21.
2. Севашко А.В. Звукорежиссура и запись фонограмм. 2004 стр 359-360, 421.

REZYUME. Bu tezisda hozirgi kunda yoshlar orasidagı eng aktual muammo bo‘lgan quloqchinning inson organizmiga bo‘lgan nojuya tasiri, uning oqibatlari, qulog‘imizga og‘riqli tasir etishi, shovqinli ovozlarning normalarining bajarilishi haqida so‘z etiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной дипломной работе говорится о неблагоприятном влиянии наушников на организм человека, что является наиболее актуальной проблемой среди молодежи сегодня, ее последствиях, болезненном воздействии на наши уши, выполнении норм шумных звуков.

SUMMARY. This thesis talks about the adverse effect of headphones on the human body, which is the most urgent problem among young people today, its consequences, its painful effect on our ears, and the fulfillment of norms of noisy sounds.

KINO HÁM DRAMATURGIYA

ҚАРАҚАЛПАҚ КИНО ӨНЕРИ ДҮНЬЯСЫН КӨРКЕМ ФИЛЬМЛЕРИ МЕНЕН БЕЗЕГЕН ИНСАН

Баўетдинов Шарапатдин - *ассистент оқытыўшы*
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таяныш сөзлер: мәденият, көркем өнер, кадр, кино санааты, сес режиссёры.
Ключевые слово: культура, изобразительное искусство, кадр, кинематография, звукорежиссёр.
Key words: culture, art, personnel, film industry, sound director.

Қарақалпақ әдебияты соның ишинде қурамалы ҳәм қыйын жанр саналған комедияға қол урған ҳәм бул жанрдың өрлеўине салмақлы үлес қосып киятырған жазыўшы, сценарист Муратбай Нызанов бүгинги күнге шекем инсанлардың жүзинде ерксиз күлки оятқан шығармалары менен, сондай-ақ, драмалық, ҳәттеки турмыс соқпақларында қыйыншылық жүгин артқан ғайратлы инсанлар тәғдирин толық ҳәм анық сәўлелендирген повестлери менен оқыўшы тамашагөйлер ушын қәдирли инсан. Биз әдетте